

Tudománytörténeti visszatekintés: Rostás Zoltán *beszélő dokumentumai* – három kötetben¹

Bitay Enikő

Rostás Zoltán háromkötetes munkája, a *Beszélő dokumentumok* egyedülálló értékű interjúgyűjtemény, amely az A Hét folyóirat tudományrovatában közölt beszélgetések anyagát gyűjti egybe az 1970-es évektől a kilencvenes évek elejéig. A kötetek nemcsak tudomány- és társadalomtörténeti szempontból meghatározók, hanem kultúrtörténeti dokumentumként is kiemelkednek: érzékletesen idézik fel a romániai magyar értelmiség egy sajátos korszakát.

Az első két kötet a rendszerváltást megelőző évtizedek tudományos, műszaki, orvostudományi, társadalomtudományi és művészeti életét térképezi fel. Különösen értékesek ezek az interjúk, mivel közvetlen, személyes hangon szólalnak meg bennük olyan tudósok, kutatók és művészek, akik jelentős eredményeket értek el, mégis ritkán kaptak nyilvánosságot a korabeli sajtóban. A szerző szándéka egyértelmű: bemutatni, hogy a magyar szakemberek milyen mértékben járultak hozzá Románia tudományos és kulturális életének formálásához.

A harmadik kötet az 1989 utáni első évek interjúiból válogat. Ezekben markánsan megjelennek a demokratikus átalakulás, a piacgazdaság kiépülése, valamint az emberi és kisebbségi jogok kérdéskörei. Rostás számára e beszélgetések nemcsak a múlt újragondolását, hanem a jelen értelmezését és a jövő irányainak felvázolását is jelentették.

Valamennyi kötet különleges jelentősége abban is rejlik, hogy személyes hangvételük révén élővé és átélhetővé teszik a romániai magyar tudományos és kulturális közösség történetét.

Összességében Rostás Zoltán *Beszélő dokumentumok* című háromkötetes sorozata pótolhatatlan forrás mindazok számára, akik a romániai magyar értelmiség elmúlt fél évszázadának történetét és helyzetét kívánják megérteni, valamint azoknak is, akik általában a kelet-európai térség modernizációs és demokratizálódási folyamatait kutatják.

Az első kötet általános bemutatása:

Az első kötet az 1989 előtti romániai tudományos élet interjuit tartalmazza, betekintést adva a természet- és egzakttudományok, a műszaki tudományok, az orvostudomány és a társadalomtudomány-művészet-média területeire. Rostás Zoltán interjúi értékes dokumentumai annak, hogy a rendszerváltás előtti időszakban hogyan sikerült, a korlátozások ellenére is, eredményes kutatói és alkotói munkát folytatni. Különösen figyelemre méltó, hogy ezek az interjúk megörökítik a korszak tudomány- és technikatörténeti jelentőségű személyiségeinek

---

¹ Rostás Zoltán: *Beszélő dokumentumok I–III. Interjúk A Hét tudományrovatából. Részletei elhangzottak a könyvbemutatón: 2025. április 9-én Kolozsvárt, Sapientia központi épülete (egykori Központi szálló), Kallós teremben.*

gondolatait, személyes tapasztalatait. A műszaki tudományterület művelőjeként, ennek a fejezetnek a részletesebb bemutatására vállalkoznék.

A „Műszaki Tudományok” fejezet részletesebb bemutatása:

Ez a fejezet kiemelten fontos része az első kötetnek, mivel bemutatja a műszaki értelmiség szerepét Románia gazdasági és társadalmi fejlődésében. Az interjúk a mérnöki munka sokoldalúságát és felelősségteljes voltát hangsúlyozzák, és azt is, miként lehetett kreatívan és innovatívan dolgozni a politikai és gazdasági korlátok közepette.

Az itt szereplő beszélgetések nemcsak szakmai életutakat rajzolnak meg, hanem személyes hitvallásokat, technikai kihívásokat és az értelmiségi felelősség kérdéseit is érintik. A mérnökök gondolatai kiemelik az innováció jelentőségét, a technológia és tudomány integrált szemléletét, valamint a jövőorientált gondolkodást. A kötet értéke abban is rejlik, hogy megőrzi azokat az emberi és szakmai értékeket, amelyek ma is iránymutatóak lehetnek.

A fejezet interjúalanyai között olyan neves mérnökök, kutatók szerepelnek, akiket személyesen is ismertem, avagy együtt dolgoztam, illetve életükkel, munkásságukkal is foglalkoztam (néhányukkal interjút is készítettem az 1990-es évek utáni időszakban). Ezért számomra nagyon izgalmas és értékes volt interjú alanyokként felevenedniük, egy régebbi időszakból. Hálás vagyok Rostás Zoltán kollégának, hogy annak idején erre időt, energiát szentelt, s annak is, hogy ezt egy csokorban most közreadta.

Hadd emeljek ki ezek közül néhányat: Jenei Dezső, Rohonyi Vilmos, Magyarai András, Pálfalvi Attila, Kelemen Árpád, Kovács István, Márton László és Filep Emőd.

A Beszélő dokumentumok I. kötet műszaki tudományokkal foglalkozó néhány interjú rövid összefoglalója:

Jenei Dezső a Tehnofrig vállalat főmérnöke, műegyetemi tanár és intézményalapító volt, akinek pályáját a gyáripar és a műszaki oktatás egyidejű megerősítése jellemezte. Vallomásaiban nemcsak a hűtőipari és légkondicionáló berendezések fejlesztéséről beszél, hanem arról a vízióról is, amely szerint a termelés csak a műszaki alkotással együtt értelmezhető.

Rohonyi Vilmos gépészmérnök, a mérnöki gondolkodás klasszikus, mégis modern képviselője. Életútja a két világháború közti időszakról az 1980-as évek végéig ível. Interjúja különösen értékes abban, ahogyan a szakmai és erkölcsi állhatatosságot összeköti: egy mérnök „csak az maradhat, aki folyamatosan tanul” – mondja. Még nyolcvanéves korában is új fogazási rendszeren dolgozott.

Magyarai András fizikus, aki a petrozsényi műegyetemen dolgozott, és interjújában a kutatás nehézségeiről és új hangsúlyairól beszélt. Kutatóként az ipari alkalmazások és az elméleti fizika határterületein mozgott, különösen érzékenyen reagált a tudomány autonómiáját

fenyegető veszélyekre. Értékes meglátásai a szakértelem és a felelősség közti egyensúlyról ma is időszerűek.

Pálfalvi Attila, a porkohászat nemzetközi hírű képviselője, akit rektorként is a kutatói attitűd és a gyakorlati mérnöki gondolkodás vezérelt. Interjúja az elmélet és gyakorlat, valamint az adminisztratív és alkotó szerepek összeférhetőségéről szól – egy olyan életút tükrévé, amelyben a kutatás sosem szorult háttérbe.

Kelemen Árpád a nagy horderejű villamosmérnöki kutatás mellett (robottechnika, aszinkron és léptetőmotorok) fontos szerepet vállalt a műszaki oktatás korszerűsítésében. Megújulási képesség, technikai invenció és tudatos közösségi jelenlét jellemezte: a trolibuszhálózat tervezésétől a műegyetemi dékánásáig terjedő ívű pályája kiváló példája az alkalmazott kutatás és az oktatás közti integrációnak.

Kovács István, a kolozsvári műegyetem előadótanára, interjújában az értékalapú mérnöki munka fontosságát hangsúlyozza. Élettörténete tanúsítja: a műszaki pálya nemcsak a tudás alkalmazásáról, hanem a társadalmi felelősségvállalásról és a személyes elköteleződésről is szól.

Márton László gyergyószentmiklósi gépészmérnök, aki vállalati keretek között alakított ki saját kutatóbázist, és a tribológia területén ért el jelentős eredményeket. Interjúja egy szenvedélyes kutató személyes és intézményi küzdelmeit tárja fel – a gyári felelősség és a tudományos igényesség kettős nyomásában.

Filep Emőd (1941–2018) gépészmérnök, anyagtudós, aki pályafutását kutatóként kezdte a hőkezelés és felületnemesítés területén. Interjúja – „*Hogy edződik az acél?*” – egy különösen sokrétű és mély szakmai önarckép: nemcsak a technológiai újításokról, hanem a mérnöki kreativitás és közösségi munka szimbiózisáról is szól. Kolozsvár Zoltán kutatócsoportjában kezdte munkáját, ahol vasnitridek, majd boridált rétegek előállításával foglalkoztak – kezdetben sófürdős, majd plazmatechnológiás eljárásokkal. A több száz kísérletből és fejlesztésből kinőtt ipari prototípusokat több vállalat is átvette, ezzel a csoport gyakorlati és tudományos eredményeket is felmutatott.

Filep elkötelezett volt a gyakorlati alkalmazhatóság iránt, ugyanakkor interjújából kirajzolódik a mérnöki gondolkodás felelősségtudata és a szilárd szakmai etika is: a tudás átadását fontosabbnak tartotta, mint az elméleti presztízst. Saját karrierútját – mint mondja – „véletlennel tűnő” döntések irányították, amelyek mögött azonban világos elhivatottság húzódott meg. Mindezeket a 2000-es évek után én is tapasztalhattam, együtt dolgozva vele a Sapientia EMTE Marosvásárhelyi Karán – a kutatás mellett vállalta a diákokkal való közreműködést az Anyagtudományi szakkörön, valamint a laboratóriumi fejlesztési programokban.

A *Beszélő dokumentumok* I. kötet műszaki tudományokkal foglalkozó interjúi több szinten nyújtanak értékes tanulságokat – nemcsak történeti vagy szakmatörténeti szempontból, hanem a

mai mérnökképzés, innovációs kultúra és tudásetika szempontjából is. Íme néhány lényegi szempont, amelyeket az interjúk alapján érdemes kiemelni:

1. A korszak technikai és intézményi feltételrendszere. A beszélgetések világosan kirajzolják, milyen szűkös anyagi, intézményi és politikai keretek között kellett a műszaki értelmiségieknek dolgozniuk. Az interjúalanyok – Jenei, Kelemen, Pálfalvi – rendszeresen hangsúlyozzák az improvizáció kényszerét, a vállalati és oktatási szempontok közötti egyensúlykeresést, valamint a gyakorlati alkalmazhatóság iránti állandó igényt. Ez a helyzet – bár korlátozó volt – számos kreatív megoldásra sarkallta őket: kutatásaik gyakran közvetlenül a gyártás igényeiből indultak ki.

2. A mérnöki munka komplexitása. Az interjúk tanúsága szerint a mérnök nem csupán „tervező” vagy „alkalmazó”, hanem rendszergondolkodó szakember, aki a gazdaság, társadalom, oktatás és etika metszéspontjában dolgozik. A legtöbb megszólaló – köztük Filep, Márton, Magyarai – nem választja szét élesen a kutatói és a gyakorlati tevékenységet, hanem azokat egymást kiegészítő, egymásra épülő tapasztalatként kezeli.

3. Az önkép és közösségkép változásai. A pályáíveken gyakran megfigyelhető az a folyamat, amely során a szakember közösségszervező, oktatói vagy tudománypolitikai szerepet is vállal. Ez különösen jellemző Kelemen Árpád, Pálfalvi Attila és Rohonyi Vilmos esetében, akik életútjuk során egyre hangsúlyosabban foglalkoztak nemcsak a szűken vett szakterületükkel, hanem annak intézményi és társadalmi beágyazottságával

4. A technikai etika és felelősségvállalás. Szinte minden interjúból kiolvasható az etikai felelősség hangsúlya: legyen szó a környezetre gyakorolt hatásról (Jenei), a fiatal mérnökök képzéséről (Bíró, Kovács István), vagy az innováció és közérdek egyensúlyáról (Pálfalvi). Ez ma is kiemelten aktuális.

5. Örökség és továbbélés. A kötet egyik csendes üzenete, hogy ezek a történetek nem csupán lezárult pályaképek, hanem olyan tapasztalati örökségek, amelyek a mérnökképzés, az ipartörténet és a tudománykommunikáció számára ma is relevánsak. A gyakorlati tudás, a rendszerszemlélet és a közösségi gondolkodás összekapcsolása napjainkban is kulcsfontosságú kérdés a technológiai világban.

Összegzésként: A műszaki interjúk megragadják azt a feszültséget és lehetőséget, amely a szűkös feltételek, a magas szintű szaktudás és a közjó iránti elkötelezettség között húzódik. A kötet ezáltal nem csupán történelmi visszatekintés, hanem egyfajta tanulmány is az alkalmazott tudás erkölcséről.

Ugyanakkor néhány személyt kiragadtam a többi szakterületről is, akiket személyesen is ismertem, és az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1990-es újjáalakulása után szakmai és közösségi szerepvállalásuk révén is meghatározó egyéniségei lettek az intézmény életének. Az alábbi három portré a *Beszélő dokumentumok* I. kötetéből olyan természet- és egzakttudományos szakembereket mutat be, akik nemcsak tudományterületükön alkottak

maradandót, hanem gondolkodásuk és életpályájuk is példaértékű. A bemutatások mellett rövid elemzések is helyet kaptak, amelyek az interjúk gondolati mélységére, tudományos és emberi tanulságaira világítanak rá.

Gábos Zoltán (1924–2018) – fizikus, egyetemi tanár

Kiemelkedő gravitációkutató, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Fizika Karának dékánja volt. Interjújában a tudományos pályáiv fordulópontjait és a háború utáni fizikusgeneráció formálódását tárgyalja. Vallja, hogy „a fizika nemcsak megértés, hanem világkép is”, és kutatásaiban az elméleti fizika nehéz, de inspiráló terepeit járta be. Szerény, mégis nagyszabású gondolkodásmódja példaként szolgálhat a jövő kutatóinak is.

Kékedy László (1920–2004) – vegyész, kémiai módszertan kutató

Az analitikai kémia és kemometria hazai úttörője, a kolozsvári egyetem konzultáns tanára. Interjúja tudományos igényű önreflexió: a klasszikus laboratóriumi analízis és a modern, statisztikai adatelemzés közötti átmenetet tárja fel. Kiemelt témái között szerepel a szakértői rendszerek alkalmazása a kémiában. Tisztán látja: a tudomány nem statikus tudástár, hanem változó struktúra – s ebben a változásban a fiatalok tanítása különösen fontos.

Szabó Bálint (1944–2024) – építőmérnök, műépítész

Az építészeti gondolkodás funkcionalista, de jövőorientált képviselője. Interjúja („Jövőre nyitott építészet”) érzékenyen tárja fel az ipari társadalom és az oktatás igényeinek változását. Az építész szerepét nemcsak a fizikai tér alakítójaként, hanem a társadalmi innováció közvetítőjeként értelmezi: „a mérnök nem a megismerés, hanem az alkotás embere”. Oktatói és tervezői pályája különösen értékes lenyomata az erdélyi műszaki értelmiség útkeresésének.

A második kötetben szereplő orvosi interjúk különösen közel állnak hozzám, hiszen nemcsak szakmai szempontból tisztelem az interjúalanyokat, hanem személyesen is ismertem őket, és többen az Erdélyi Múzeum-Egyesület újraalakulása után is aktív részesei maradtak az intézmény közösségi életének. Az itt bemutatott három életút az orvoslás eltérő területein mutat példát szakmai elkötelezettségre, tudományos igényességre és emberségre. Az interjúk nem csupán szakmatörténeti források, hanem hiteles lenyomatai annak is, hogyan válhat az orvosi hivatás a közösségépítés egyik alappillérvé.

Bocskay István (1929–2021) – fogorvos, kari dékán

A marosvásárhelyi fogorvosi kar újjászervezésének egyik kulcsfigurája, akinek interjúja – *Egy szemléletváltás jegyében* – az oktatás, kutatás és betegellátás egyensúlyának megteremtéséről szól. Pályája során aktív szerepet vállalt a fogpótlástani és konzerváló fogászat önállóvá válásában, és hangsúlyt fektetett az interdiszciplináris együttműködésre is (mikrobiológia, morfológia). Méltán sorolható a korszerű fogorvosi oktatás és kutatás erdélyi megalapozói közé.

Feszt Tibor (1929–2005) – belgyógyász, kardiovaszkuláris kutató

A marosvásárhelyi orvosi kutatóegység emblemikus alakja, akinek háromszáz szakközleménye nemzetközi ismertséget hozott számára. Interjúja – *Az erek védelmében* – nemcsak szakmai mérleg, hanem hitvallás is: az orvos szerepe nem ér véget a rendelőben. A tudományos ismeretterjesztés elkötelezettje volt, munkatársaival közösen több közérthető kötetet is írt. Pályáját a hosszú távú tudományos koncepció és a közösségi felelősség jellemezte.

Tatár Márta (1953–) – kardiológus, rehabilitációs orvos

A kovásznai szívkórház egyik kulcsszereplője, aki interjújában – *Orvosi közeg és mentalitás* – az orvosi empátia és szakmai gondoskodás újrafogalmazására hívja fel a figyelmet. Fontos tapasztalata, hogy a klinikai gyakorlat során nyílik meg igazán a lehetőség a kutatásra, a betegközpontú szemléletre. Interjúja különösen érzékeny lenyomata annak, hogyan kapcsolódik össze a lokális egészségügyi ellátás és a tudományos igényű hozzáállás.

Megjegyzés: Ő az a kiváló szakmai személyiség, akivel szoros emberi kapcsolatot is ápolok. Még mindig aktívan bekapcsolódik az orvostudomány művelésébe – plenáris előadást tartott a múlt hétvégén az EME Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztály XXXII. Tudományos Ülésszakán Kovásznán, és két nap múlva ismét találkozhatunk vele, hiszen meghívott előadó az EME Vándorgyűlésén, Sepsiszentgyörgyön.

A fordulat éveinek lenyomata: a harmadik kötet bemutatása

A harmadik kötet a rendszerváltozás utáni első évek (1989–1992) interjúit gyűjti egybe. E korszakban a társadalomtudományok, politológia, filozófia, kultúrpolitika, kisebbségkutatás és gazdaságelmélet kerültek előtérbe – valamint azok a közéleti szereplők, értelmiségiek, akik aktívan részt vettek a demokratikus átalakulás értelmezésében.

Rostás Zoltán ezekkel az interjúkkal nemcsak dokumentálja, hanem értelmezni is segíti a rendszerváltás tapasztalatát: miként próbált eligazodni egy új intézményi és gondolkodási környezetben a tudós, a tanár, az akadémikus, a közéleti ember.

Számomra a kötet külön értéke, hogy a „Hisztográfia, avagy milyen legyen a múlt?” alfejezetben több, az Erdélyi Múzeum-Egyesület életében is meghatározó szerepet betöltő taggal készült beszélgetést is közöl. Ezek közül kiemelném: – Imreh István történészprofesszort, aki a székely falu társadalmi struktúráinak történeti kutatását új szintre emelte; – Egyed Ákos történész akadémikust, akinek interjúja a nemzeti önismeret és a társadalmi szerepvállalás metszéspontjaira világít rá; – Sipos Gábor levéltárost és könyvtártudóst, aki már a fiatalabb nemzedéket képviselve a forrásfeltárás és az intézményépítés fontosságát hangsúlyozza.

A kötet jelentősége abban áll, hogy a politikai és társadalmi fordulat emberi, értelmiségi oldalát örökíti meg reflektív, oral history jellegű eszközökkel. Ennek bemutatása és részletesebb elemzése önálló tanulmányt is érdemelne, megfelelő szakmai háttérrel rendelkező kutatók tollából.

Ez a kötet tehát „nyitott könyv” a további vizsgálatokhoz és értelmezésekhez – egyben iránymutatás is: bátorítás a forrásgyűjtésre, a kutatások folytatására és újabb interjúk készítésére.

Zárszó

Ez a három kötet nem csupán interjútar, hanem tanúságtétel is: a gondolkodó, alkotó, felelős értelmiség arcai, hangjai és kérdései szólalnak meg bennük. A *Beszélő dokumentumok* nem egyszerűen a múltat idézi fel, hanem eleven örökséget kínál – olyan gondolatokat és életpályákat, amelyek tovább élnek a jelen kérdéseiben is.

Párbeszédre hív, nemcsak egy letűnt kor szereplőivel, hanem önmagunkkal is: hogyan értelmezzük a múltat, hogyan viszonyulunk a közös emlékezethez, és hogyan alakítjuk tovább azt a jövő számára.

Köszönet a szerzőnek!